

درس اول

حکومت قاجار از آقا محمدخان تا محمدشاه

● بنیاد سلسله قاجار ●

- ۱- ایل قاجار را معرفی نمایید.
این ایل مانند سایر ایل‌ها و عشایر بزرگ ایران از عوامل‌های مهم و مؤثر در تحولات سیاسی و اجتماعی ایران به شمار می‌آید. این ایل از ترکمنان بوده و در زمان مغولان به ایران کوچ کرد. به هنگام تشکیل سلسله صفوی توسط شاه اسماعیل، این ایل در شمار ایلاتی بودند که به یاری او پرداختند و بعدها در جرگه قزلباش‌ها درآمدند.
- ۲- به چه دلیل نادر شاه افشار با قاجارها میانه خوبی نداشت؟
به دلیل این که آنان (قاجارها) مدافع حکومت صفوی بودند.
- ۳- رهبر قاجارها (پس از مرگ نادر) در راستای بدست گرفتن قدرت در ایران چه کسی بود؟ و چه سرانجامی داشت؟
محمد حسن‌خان - جان خود را بر سر دستیابی به قدرت از دست داد.
- ۴- پس از سلسله افشار در ایران کدام خاندان به قدرت سیاسی (حکومت) دست یافت؟
خاندان زند به ریاست کریم‌خان.
- ۵- آخرین امیر زندیه کیست؟
لطفعلی خان زند.
- ۶- بنیانگذار سلسله قاجار در ایران کیست؟ این سلسله چه مدتی در ایران حکومت کرد؟
آقامحمدخان - حدود یکصد و سی سال (۱۱۷۴ - ۱۳۰۴ هجری شمسی)

● تلاش برای اعاده حاکمیت ایران بر قفقاز ●

- ۷- کدام شاه قاجار اقدام به بازپس‌گیری ایالات شروان و گرجستان از روسیه کرد؟
آقامحمدخان نخستین شاه قاجار.
- ۸- ایالت‌های شروان و گرجستان در دوران کدام سلسله به زیر سلطه روس‌ها رفته بود؟
سلسله زند.
- ۹- نتیجه تلاش‌های آقامحمدخان (نخستین پادشاه قاجار) جهت بازپس‌گیری ایالت‌های شروان و گرجستان از روس‌ها چه بود؟
یکی از موفقیت‌های وی بازپس‌گیری شهر تفلیس از دست روس‌ها بود. اما بعداً در لشکرکشی به قفقاز توسط عده‌ای از همراهانش به قتل رسید.

● هجوم سیاسی - نظامی استعمارگران اروپایی به ایران ●

الف) جنگ‌های ایران و روس؛

- ۱۰- جنگ‌های دوره اول ایران و روسیه در چه شرایطی بروز کرد؟
قتل آقامحمدخان در قفقاز موجب بروز هرج و مرج در نیروی نظامی ایران شد. فتحعلی شاه برادرزاده او در شرایطی به سلطنت رسید که روسیه با حمله‌های پی‌درپی، ابتدا گرجستان و سپس ایالت‌های دیگر را مورد تاخت‌وتاز قرار داد، و موجب بروز جنگ‌های اول ایران و روس شد.
- ۱۱- به دنبال جنگ‌های اول ایران و روس (۱۱۸۲ - ۱۱۹۱ هجری شمسی) کدام عهدنامه بسته شد؟
عهدنامه گلستان
- ۱۲- مفاد (بندها) عهدنامه گلستان چه بود؟
۱- ایران حاکمیت روسیه را بر ولایت‌های گرجستان، باکو، دربند، شیروان، قره‌باغ، شکی، گنجه، موقان و قسمت‌های طالش به رسمیت شناخت.
۲- حق کشتی‌رانی در دریای خزر از ایران سلب شد.
۳- روسیه نیابت سلطنت عباس میرزا در ایران را به رسمیت شناخت و رساندن او به سلطنت را تعهد کرد.

- ۱۳- بند سوم عهدنامه گلستان (روسیه نیابت سلطنت عباس میرزا را در ایران به رسمیت شناخت و ...) چه مفهومی داشت؟**
این بند که ظاهراً امتیازی برای ایران به حساب می‌آمد، در واقع به منزله نادیده گرفتن استقلال کشور و به رسمیت شناختن دخالت روسیه در امور داخلی آن بود.
- ۱۴- فتوای جهاد علیه روس‌ها (پس از جنگ‌های اول ایران و روسیه) توسط چه کسانی صادر شد؟**
آیت‌الله شیخ جعفر نجفی کاشف الغطاء و آیت الله مجاهد (مقیم عتبات بودند)، ملا احمد نراقی و برخی از علمای ایران.
- ۱۵- علل شکست ایران در جنگ‌های اول ایران و روس کدامند؟**
ضعف و غفلت فتحعلی شاه قاجار و دربارش و خیانت انگلستان به ایران.
- ۱۶- چه عواملی موجب بروز جنگ‌های دوم ایران و روسیه شد؟**
- بدرفتاری روس‌ها با ساکنان ولایت‌های تصرف شده بر اساس معاهده گلستان، موجب نارضایتی مردم آن سرزمین‌ها و دادخواهی آنان علیه روس‌ها
- مبهم بودن خط مرزی میان ایران و روسیه بر اساس معاهده گلستان. (تکلیف بسیاری از زمین‌های مرزی که چراگاه چارپایان ایل‌های اطراف بود، مشخص نشده بود.) این مسئله موجب دست‌درازی روس‌ها به خاک ایران شده بود.
- ۱۷- نتیجه جنگ‌های دوم ایران و روسیه (۱۲۰۴-۱۲۰۶ هـ ش) چه بود؟**
در ابتدا در اثر فتوای علما (آیت الله سید محمد مجاهد) مردم مسلمان، وارد جنگ با روس‌ها شدند و عباس میرزا موفق شد مناطق بسیاری را از دست دشمن آزاد کند.
اما بار دیگر خیانت دولت انگلستان و بی‌کفایتی دربار ایران سرنوشت جنگ را به نفع دولت روسیه رقم زد.
- ۱۸- علل شکست ایران (قاجارها) در جنگ‌های دوره دوم ایران و روسیه کدامند؟**
۱- خیانت دولت انگلستان ۲- بی‌کفایتی دربار ایران
- ۱۹- مفاد عهدنامه ترکمانچای چه بود؟**
علاوه بر سرزمین‌هایی که در عهدنامه گلستان به روس‌ها واگذار شده بود.
- ایروان، نخجوان و بخشی از دشت مغان نیز از ایران جدا شد و به روسیه تعلق گرفت.
- ایران متعهد به پرداخت پنج میلیون تومان غرامت به روسیه شد.
- حق کاپیتولاسیون (حق قضاوت کنسولی) بر ایران تحمیل گردید.
- ۲۰- بر اساس کاپیتولاسیون، اتباع دولت روسیه در ایران از چه حقی برخوردار شدند؟**
هرگاه اتباع روسی مقیم ایران مرتکب جرمی می‌شدند، دادگاه‌های ایران حق دخالت نداشتند و مرجع‌های قضایی دولت روسیه می‌بایست به آن جرم رسیدگی می‌کردند.
- (ب) ایران در دام رقابت و توسعه طلبی فرانسه و انگلستان:**
- ۲۱- کدام دولت‌های استعماری اروپایی در ایران عصر قاجار به دنبال توسعه طلبی و کسب منافع خود با یکدیگر به رقابت پرداختند؟**
روسیه، انگلستان و فرانسه.
- ۲۲- مهم‌ترین مستعمره انگلستان چیست؟ و دسترسی به آن از چه راهی برای رقبای انگلستان امکان‌پذیر بود؟**
هندوستان. از راه ایران امکان‌پذیر بود.
- ۲۳- علت توجه ناپلئون به ایران در دوره قاجار چه بود؟**
رقابت با انگلستان. ناپلئون که از حمله مستقیم به انگلستان (به دلیل جزیره‌ای بودن و نیروی دریایی قوی) ناتوان بود قصد داشت با تصرف مستعمره‌های انگلیس این کشور را شکست دهد. مهم‌ترین مستعمره آن هندوستان بود که دسترسی به آن از راه ایران امکان‌پذیر بود.
- ۲۴- تعهدات دو دولت فرانسه و ایران بر اساس معاهده فین‌کن‌اشتاین کدامند؟**
- فرانسه متعهد شد که ایران را در جنگ با روسیه کمک کند.
- ایران برای حمله به متصرفات انگلستان در هند، با افغان‌ها و قبایل هرات و قندهار متحد شود و به انگلستان اعلان جنگ دهد.
- در صورتی که تصمیم ناپلئون بر لشکرکشی به هندوستان قرار گیرد، اجازه عبور لشکر او از ایران به آن کشور داده شود.
- ۲۵- عهدنامه تیلسیت بین کدام کشورها بسته شد و چه تأثیری بر روابط ایران با اروپاییان داشت؟**
فرانسه (ناپلئون بناپارت) با روسیه تزاری. دربار ایران که از حمایت فرانسه ناامید شده بود، به انگلستان روی آورد.
- ۲۶- تعهدات انگلیس در عهدنامه مجمل با ایران (۱۱۸۷ ش) کدامند؟**
انگلستان تعهد کرد که هرگاه نیروی نظامی دولت‌های اروپایی به متصرفات و قلمرو ایران حمله کنند، نیروی نظامی در اختیار ایران قرار دهد و یا در عوض آن به دولت ایران کمک مالی کند.



۲۷- عهدنامه مفصل بین کدام کشورها منعقد شد و محتوای آن چه بود؟

ایران (فتحعلی شاه قاجار) و انگلستان. مفاد آن به گونه‌ای بود که استقلال ایران را به باد می‌داد.

۲۸- تعهدات ایران و انگلیس در عهدنامه مفصل چه بود؟

تعهدات ایران:

- ۱- قبول حکمیت نماینده انگلیس در اختلافات مرزی خود با روسیه.
 - ۲- خودداری از بستن قرارداد با روس یا هر دولت سومی که دشمن انگلیس باشد.
 - ۳- استخدام نکردن افسر و افراد نظامی برای آموزش سپاه ایران، از کشورهایی که با انگلستان روابط دوستانه نداشتند.
- تعهدات انگلیس:
- ۱- اگر دولت ثالثی به خاک ایران تعرض کند، حتی‌المقدور از کمک و مساعدت به ایران خودداری نکند.
 - ۲- انگلستان از کمک و معاونت به سرکشان و شاهزادگانی که علیه تاج و تخت پادشاه قاجار قیام کنند خودداری کند.

۲۹- میزان پایبندی انگلستان به تعهداتش نسبت به ایران (بر اساس عهدنامه مفصل) چقدر و چگونه بود؟

این کشور به تعهدات خود عمل نکرد. نه تنها روابط دوستانه با ایران برقرار نکرد بلکه در جهت جلب دوستی دولت استعماری روسیه، مستشاران انگلیسی را از قشون عباس میرزا فراخواند؛ از کمک به ایران خودداری کرد و داوری سفیر خود را در عقد پیمان صلح بین ایران و روسیه به ضرر ایران، بر فتحعلی‌شاه تحمیل کرد.

● جنگ هرات ●

۳۰- چرا روس‌ها ایران را به لشکرکشی به سوی هرات تشویق می‌کردند؟

زیرا از سویی با انگلستان رقابت داشتند و به خطر افتادن مستعمرات انگلیس در هند را به مصلحت خود می‌دانستند و از سوی دیگر مشغول شدن ایران در جنگ هرات را مایه فراموشی ایالت‌های از دست رفته شمالی، توسط دولت ایران می‌دانستند.

۳۱- کدام شاهان قاجار اقدام به محاصره و تصرف هرات (در زمان حاکمیت کامران میرزا) کردند؟

فتحعلی‌شاه- محمد شاه

۳۲- علت، چگونگی و سرانجام محاصره هرات توسط محمدشاه قاجار را بنویسید.

شهر هرات دروازه هندوستان شمرده می‌شد و در آن زمان (قاجار) جزء ایران بود اما حاکم آن‌جا کامران میرزا با تحریک انگلستان علیه حکومت مرکزی ایران شورش کرده بود و حتی گاهی به مناطق دیگر ایران دست‌اندازی می‌کرد. فتحعلی‌شاه به‌وسیله عباس میرزا به هرات لشکرکشی کرد اما مرگ عباس میرزا و سپس فتحعلی‌شاه این اقدام را بی‌نتیجه گذاشت. پس از مرگ فتحعلی‌شاه محمد میرزا به پادشاهی رسید. با پیمان شکنی کامران میرزا او اقدام به محاصره هرات کرد و با مخالفت‌های انگلستان مواجه گردید. سفیر انگلیس (مک نیل) با اعلام قطع روابط ایران و انگلیس از ایران خارج شد و هشدار داد که در صورت خاتمه نیافتن محاصره هرات در خاک ایران پیشروی خواهد کرد. محمدشاه که توان رویارویی با انگلیسی‌ها را در خود نمی‌دید و از جانب روس‌ها هم حمایت عملی دریافت نکرد دست از محاصره هرات برداشت.

● معاهده دوم ارزنةالروم ●

۳۳- عهدنامه ارزنةالروم دوم بین کدام دولت‌ها، چرا و چگونه بسته شد؟

ایران و عثمانی. در زمان حکومت محمدشاه اختلافات مرزی بین ایران و عثمانی افزایش یافت و درگیری‌های پراکنده بین دو کشور روی داد. سرانجام برای حل اختلافات میان ایران و عثمانی در شهر ارزنةالروم، با حضور نمایندگان روسیه و انگلیس حدود سه سال مذاکراتی صورت گرفت. نماینده ایران در این مذاکرات میرزا تقی‌خان فراهانی بود.

۳۴- نماینده ایران برای انعقاد عهدنامه ارزنةالروم با عثمانی‌ها چه کسی بود؟

میرزا تقی‌خان فراهانی که بعدها به امیرکبیر معروف شد.

۳۵- مفاد عهدنامه ارزنةالروم دوم چه بود؟

تعهدات ایران: به موجب این قرارداد، ایران از ادعاهای خود درباره بعضی مناطق از جمله سلیمانیه، دست برداشت. تعهدات عثمانی: در مقابل دولت عثمانی، حاکمیت ایران بر خرمشهر و ساحل چپ اروندرود، نیز کشتی‌رانی در این رودخانه را به رسمیت شناخت. علاوه بر آن دولت عثمانی متعهد شد که از هرگونه آزار رساندن مأموران خود به زیران ایرانی عتبات عالیات در خاک عراق جلوگیری کند و تسهیلات لازم را برای بازرگانان ایران در آن سرزمین فراهم آورد.

۳۶- امضای عهدنامه ارزنةالروم از رخدادهای زمان کدام پادشاه قاجار می‌باشد؟

محمدشاه قاجار